

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ, МОЛОДІ ТА СПОРТУ УКРАЇНИ
ТЕРНОПІЛЬСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВОЛОДИМИРА ГНАТЮКА

Погорецький Василь Антонович

УДК 94(477.8)

**ПЕТРО МОГИЛА У ДУХОВНОМУ ТА СУСПІЛЬНОМУ ЖИТТІ УКРАЇНИ
(1596 – 1647 рр.)**

07.00.01 – історія України

Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата історичних наук

Тернопіль – 2012

Дисертацією є рукопис

Робота виконана в Тернопільському національному педагогічному університеті імені Володимира Гнатюка Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України

Науковий керівник: доктор історичних наук, професор

Алексієвець Микола Миронович,
Тернопільський національний педагогічний
університет імені Володимира Гнатюка,
завідувач кафедри нової і новітньої історії
та методики її викладання

Офіційні опоненти: доктор історичних наук, професор

Юрій Михайло Федорович,
Чернівецький торговельно-економічний
інститут Київського національного
торговельно-економічного університету,
професор кафедри філософських та соціальних наук

кандидат історичних наук, доцент

Кметь Василь Федорович,
Львівський національний університет
імені Івана Франка,
доцент кафедри давньої історії України
та архівознавства

Захист відбудеться «24» квітня 2012 р. о 10⁰⁰ годині на засіданні спеціалізованої вченої ради К 58.053.04 у Тернопільському національному педагогічному університеті імені Володимира Гнатюка (46027, м. Тернопіль, вул. М. Кривоноса, 2, ауд. 31).

З дисертацією можна ознайомитися у науковій бібліотеці Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка (46027, м. Тернопіль, вул. М. Кривоноса, 2).

Автореферат розісланий «20» березня 2012 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

М. М. Москалюк

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми ґрунтується на тому, що роль і місце Петра Могили у духовному і суспільному житті України (1596 – 1647 рр.), утвердженні православ'я, систематизації освіти, моральності, дисципліни, організації кліру, розробленні єдиних правил церковного життя, догматичного вчення є надзвичайно важливими, адже саме завдяки його релігійно-освітнім та церковно-богословським новаціям, національна культура і православна церква зміцнилися за рахунок нововведень як у церковному, так і освітньому аспекті.

Петру Могилі, як мислителю доби бароко, належить виразна тенденція використання середньовічної схоластики, ідей Ренесансу й Реформації, античних та християнських авторів. Він намагався поєднати українську православну богословську освіту з кращими досягненнями тогочасної західноєвропейської вищої школи, зберігаючи національну освітню традицію, започатковану ще у часи Київської Русі і враховуючи сучасні йому освітні тенденції та задуми.

Актуальність дисертаційного дослідження посилюється необхідністю вивчення та узагальнення ролі і місця Петра Могили, активна церковно-релігійна і культурно-освітня праця якого виступала важливим чинником і критерієм морального й духовного збагачення українців. Значний культурно-історичний досвід, ґрунтовні ідейно-теоретичні й практичні напрацювання Петра Могили є логічно аргументованими й до певної міри не втратили своєї актуальності.

Злободенність цієї праці зумовлюється тим, що попри усі досягнення національної історіографії у дослідженні ролі і місця Петра Могили у духовному і суспільному житті України (1596 – 1647 рр.) зазначена проблема у повному обсязі й належним чином комплексно й концептуально науковцями не розглядалася. У сучасній вітчизняній історіографії відсутні наукові праці, які б на значному науковому й належним чином опрацьованому фактичному матеріалі розкривали обрану нами проблему в конкретно визначених хронологічних рамках.

Роль і місце Петра Могили у духовному і суспільному житті України (1596 – 1647 рр.) – важлива сторінка вітчизняної історії – має як науково-теоретичне і пізнавальне, так і практичне значення й вимагає поглибленого й об'єктивно аргументованого дослідження, наукове осмислення якої є особливо важливим й актуальним завданням української національної історіографії. Сприяння його розв'язання й покликане це дисертаційне дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження виконано в межах історичного факультету Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка: «Актуальні проблеми історії, культури, освіти, науки і техніки України» (державний реєстраційний номер 0111U009915).

Мета дослідження полягає у тому, щоб дослідити роль і місце Петра Могили у духовному і суспільному житті України (1596 – 1647 рр.).

Досягнення мети передбачає розв'язання таких **основних завдань**:

- дослідити формування Петра Могили як особистості, релігійного, освітнього і суспільного діяча;
- обґрунтувати його світоглядні погляди, еклезіологічну концепцію, доктринальне вчення про релігійне взаєморозуміння;
- проаналізувати становлення могилянської освітньо-педагогічної системи;
- охарактеризувати його літературну спадщину;
- з'ясувати концептуальне і світоглядне протистояння П. Могили та І. Копинського у формуванні української ідентичності;
- розкрити організацію внутрішньоцерковного життя;
- визначити основні засади реформування православ'я;
- простежити еволюцію ідеї заснування Київського Патріархату.
- дати цілісну й об'єктивну оцінку його ролі в історії України;
- висвітлити внесок П. Могили у духовне і суспільне життя, проаналізувати багату ідейно-теоретичну спадщину, осмисливши їх пізнавальне й практичне значення для сучасного суспільного розвитку.

Об'єкт дослідження – суспільно-політичні, церковно-релігійні та культурно-освітні процеси, що відбувалися в Україні у досліджуваній період.

Предмет дослідження – діяльність Петра Могили в духовному і суспільному житті України першої половини XVII ст., уніфікації і зближення християнських церков, зміцненні православ'я систематизації освіти, моральності, дисципліни, організації кліру, єдиних правил церковного життя, догматичного вчення.

Методи дослідження. Основоположними принципами наукового дослідження є історизм та об'єктивність, що виключають будь-яке спотворення запропонованої проблеми, аналіз подій і фактів з позицій об'єктивного пізнання дійсності незалежно від класових, політичних, партійних чи ідеологічних нашарувань, дають змогу адекватно, логічно, всебічно й аргументовано відображати процеси історичної реальності. Теоретичною основою наукового аналізу проблеми є теорія наукового пізнання світу.

В основу дослідження покладено комплексне застосування загальнонаукових методів: історичного, логічного, систематизації; власне історичних: хронологічного, проблемно-хронологічного, синхронічного, порівняльно-історичного; міждисциплінарних: статистичного, системно-структурного. Їх цілеспрямоване й комплексне застосування сприяло всебічному аналізу конкретної проблеми історичного дослідження.

Хронологічні рамки дослідження визначені його тематичною спрямованістю і завданнями й охоплюють кінець XVI ст. – середину XVII ст. – від часу народження Петра Могили (1596 р.) до

його смерті (1647 р.). Такий цілісний хронологічний підхід дає змогу комплексно простежити не лише його формування як особистості, церковно-релігійного і культурно-освітнього діяча, але й роль і місце у духовному і суспільному житті України досліджуваного періоду.

Територіальні межі дослідження охоплюють Україну і сусідні держави: Річ Посполиту, Османську імперію, Валахію. Враховуючи те, що внесок Петра Могили у духовне і суспільне життя України неможливо аналізувати ізольовано від європейської культури, у цьому дослідженні висвітлено його зв'язки як митрополита Київського і Галицького та всієї Русі з релігійними центрами Константинополя, Риму, Москви та Варшави.

Наукова новизна одержаних результатів ґрунтується на тому, що це одна з перших дисертаційних праць, у якій концептуально визначено, комплексно, цілісно, всебічно та ґрунтовно досліджено роль і місце Петра Могили у духовному та суспільному житті України (1596 – 1647 рр.).

Наукова новизна дисертації полягає також й у тому, що автором визначено місце й роль Петра Могили у становленні доктринального вчення щодо релігійного взаємопорозуміння, формування власної освітньо-педагогічної системи, реформування православ'я в окреслений період.

Дисертантом вперше комплексно досліджено становлення Петра Могили як особистості, релігійно-освітнього і суспільного діяча, проаналізовано його світоглядні погляди, зміст і основні форми церковно-релігійної і культурно-освітньої діяльності.

Враховуючи специфіку діяльності Петра Могили у складних і несприятливих умовах, дисертантом обґрунтовано цілісну систему об'єктивних критеріїв та ідейно-теоретичних чинників і практично-організаційних засад його праці, вибудовано модель структури духовного і суспільного життя України першої половини XVII ст.

Доведено, що домінуючу роль у діяльності Петра Могили посідала орієнтація на консолідацію суспільства й реалізацію церковно-релігійних і культурно-освітніх прагнень українців.

Практичне значення одержаних результатів полягає у тому, що накопичений у дисертаційній роботі фактичний матеріал, теоретичні положення, висновки та узагальнення розширюють і поглиблюють наукові знання про роль і місце Петра Могили у духовному і суспільному житті України досліджуваного періоду. Дослідження історії діяльності Петра Могили сприятиме поглибленню вивчення його церковно-релігійної та культурно-освітньої спадщини, розв'язанню багатьох національно-релігійних проблем на сучасному етапі. Результати дисертаційного дослідження можуть бути використані при написанні узагальнюючих праць та навчальних посібників з історії України, історії церковно-релігійних та культурно-освітніх рухів,

навчально-методичних посібників з окремих проблем історичної науки, у науково-популярних виданнях, практичній викладацькій роботі, побудові експозицій у музеях відповідного профілю.

Апробація результатів дисертації. Основні положення, висновки й матеріали дисертаційної роботи обговорювалися на засіданнях кафедри нової і новітньої історії та методики викладання історії, спільному засіданні кафедри стародавньої та середньовічної історії та історії України, у доповідях на звітних наукових конференціях історичного факультету Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка, Міжнародних і Всеукраїнських наукових конференціях, зокрема: Міжнародній науковій конференції «Українсько-польсько-білоруське суспільство: XX століття» (Дрогобич, 2008 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Країни Центрально-Східної Європи в модерну і постмодерну добу: теоретичні концепції й політичні реалії» (Ужгород, 2009 р.); Міжнародній конференції молодих вчених «Новітні тенденції в зовнішній політиці великих держав» (Київ, 2009 р.); Всеукраїнській науковій конференції «Історичний аспект дохристиянських вірувань українців (русів) та загальний стан християнської Церкви в Україні доунійного періоду (1596 р.) в контексті утворення Буцацької єпархії» (Чортків, 2010 р.); VI Міжнародній науковій конференції «Кайндлівські читання» (Чернівці, 2011 р.).

Публікації. Основні положення дисертаційного дослідження викладено у 13 наукових працях, з них 2 – монографіях, 4 – статтях у фахових виданнях, 2 – у нефахових, 5 – матеріалах конференцій.

Структура дисертації. Робота складається зі вступу, п'яти розділів, висновків, списку використаних джерел (295 позицій), додатків (12). Обсяг основного тексту дисертації – 173 сторінки, Загальна кількість сторінок – 211.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **Вступі** обґрунтовано актуальність теми, її зв'язок з науковими програмами, планами, темами, визначено мету і завдання, об'єкт та предмет наукового пошуку, методи дослідження, хронологічні рамки, територіальні межі, розкрито наукову новизну одержаних результатів, практичне значення дисертації, подано інформацію про апробацію результатів дослідження та структуру дисертації.

У **першому розділі «Історіографічні, джерелознавчі та методологічні засади дослідження»** проаналізовано історіографію, джерельну базу і методологічні засади дисертації. Історіографію досліджуваної проблеми умовно поділено на три періоди: перший – це праці сучасників і безпосередніх очевидців подвижницького життя й діяльності Петра Могили і загалом суспільно-політичних подій української історії XVII ст., православних, уніатських і католицьких авторів; другий – публікації духовних осіб та істориків церкви і світських осіб другої половини

XIX – першої половини XX ст.; третій – студії сучасних світських українських і зарубіжних дослідників.

Початкові ґрунтовні дослідження життя й діяльності Петра Могили з'являються у працях його сучасників, відомих релігійно-церковних діячів XVII ст. Серед них чільне місце посідав православний шляхтич Я. Єрлич, котрий висвітлив деякі погляди митрополита на рівність і свободу у справедливій державі на основі гуманістичних та демократичних принципів християнства, торкнувся проблеми духовної і світської влади, їхнього впливу на суспільну свідомість тощо.

Вихованець, а з 1659 р. і ректор Київської колегії, громадсько-політичний і культурний діяч, церковний письменник І. Галятовський у книзі проповідей «Ключ розуміння» з теоретичною частиною «Наука албо Спосіб зложеня казаня» розкрив окремі питання розвитку Церкви, однак жанровий характер твору виключав можливість широкого відображення тогочасного духовного і суспільного життя. Інший вихованець Київської колегії, Л. Баранович, у працях «Труби словес провідних» і «Меч духовний» висвітлив деякі аспекти розвитку православної церкви. У цих працях подано окремі біографічні відомості про Петра Могилу, деякі аспекти його церковного життя і діяльності у досліджуваній період.

Тогочасна західноєвропейська історіографія в цілому представляла Петра Могилу палким прихильником католицизму. Так, уніатський єпископ Я. Суша у праці «Saulus et Paulus» висловив думку про те, що митрополит Петро Могила перед смертю висповідався католицькому священикові. Хоча його твердження фактологічно нічим не підтверджувалося, більшість католицьких дослідників сприймали його як незаперечний аргумент. Серед них варто відзначити твір єзуїта Т. Рутки «Goljat swoim mieczem pora żony» і особливо бенедиктинця А. Гепена «Un apotre de l'Union des Eglises au XVII-e s. St. Josaphat et L'Eglise greso-slave en pologne et en Russi».

Французькі дослідники А. Мальві та М. Віллер акцентують посилену увагу на західноєвропейському підході «Православного ісповідання віри П. Могили», у якому толерантно й фахово висвітлюються суперечливі питання світогляду, співвідношення церковно-теологічного та світського напрямків у культурі.

Праці дослідників першого періоду стосуються, в основному, не лише прозахідних тенденцій діяльності Петра Могили, але й суб'єктивних й доволі не аргументованих тверджень, що відображають вплив тогочасних гуманістичних ідей. Натомість українські дослідники діяльності Петра Могили звертають увагу на не лише конфесійні питання, але й розкривають окремі факти з його біографії.

Для другого періоду характерно те, що чільне місце в історіографії займають публікації професорів Київської духовної академії В. Аскоченського, Ф. Терновського, С. Голубева, П. Пекарського, Ф. Тітова, які не тільки високо оцінили діяльність Петра Могили, але своїми працями

заклали основу для подальших досліджень. Публікації зазначених авторів є цінними для вивчення творів цього визначного церковного і державного діяча України XVII ст. та їх впливу на духовне і суспільне життя досліджуваного періоду.

Більшість вітчизняних науковців цікавилися культурними реформами Петра Могили у сфері шкільництва, друкарства, почасти досліджували його ставлення до політичних чинників Речі Посполитої, періоду козаччини тощо. Це такі автори, як І. Житецький, Я. Левицький, Н. Полонська-Василенко, С. Єфремов, В. Липківський та деякі інші, що доволі високо оцінювали діяльність Петра Могили.

Важливе значення для історіографії дисертаційного дослідження має праця А. Жуковського «Петро Могила й питання єдності церков», у якій розкрито діяльність не лише Києво-Могилянської академії, але й досліджено роль митрополита у зближенні й порозумінні християнських церков.

Для другого періоду характерно було те, що незважаючи певну на надмірну ідеалізацію особи Петра Могили, все ж таки прослідковуємо дві протилежні тенденції, у яких митрополит, з одного боку, трактується як ревний захисник православ'я, з іншого – запеклий противник католицизму та унії.

На сьогодні в українській історіографії переважають роботи, присвячені здебільшого вивченню церковно-релігійної діяльності Петра Могили, його ролі у відновленні православ'я, відбудові храмів тощо. Серед авторів, що торкаються питань життя та діяльності Петра Могили, слід назвати Л. Алексієвець, В. Ореховського, Н. Верещагіну, С. Мудрого, В. Брюховецького, Д. Садовяка, С. Грабара, Г. Грай, Р. Фурмана, І. Алатарцеву та інших. У цьому контексті особливу наукову цінність становлять дослідження З. Хижняк, у яких зосереджено основну увагу на діяльності Петра Могили. Із найновіших публікацій про суспільну та церковно-релігійну діяльність митрополита відзначимо праці В. Ткаченко, М. Костельнюк, Я. Стратій, О. Борисової, В. Денисенка, О. Григоренка та інших.

Підсумовуючи аналіз історіографії праць із досліджуваної проблеми, вважаємо за необхідне констатувати, що історіографічні праці не є систематично структурованими, комплексно не розкривають окреслену проблему в цілому, тому недостатнє вивчення досліджуваної проблеми вимагало подальшого її предметного аналізу, що сприяло б глибшому аналізу ролі і значення Петра Могили у духовному і суспільному житті України першої половини XVII ст.

Джерельну базу дисертаційного дослідження складають різноманітні документи й матеріали, що дають можливість створити цілісний образ Петра Могили, комплексно висвітлити основні напрямки його церковної і суспільної діяльності, з'ясувати пріоритети створення духовних засад формування української ідентичності, розвитку культури, освіти і науки, характеру розбудови

вищої освіти, реформування православної церкви та її впливу на духовне і суспільне життя України досліджуваного періоду.

Історичні джерела широко представлені у серійних публікаціях XIX – XX ст., періодичних наукових виданнях, окремих статтях історіографічного та джерелознавчого характеру. Про потенційні масштаби джерел для аналізу цієї наукової теми свідчить те, що таке фундаментальне зібрання документів, як «Архив Юго-Западной России», у якому було на початку 1850-х рр. майже 6 тис. актових книг і понад 450 тис. окремих актів, починаючи з XVI ст., спеціально створена комісія продивилася лише майже 5 тис. книг, тобто трохи більше дванадцятої частини усього цього масиву джерел.

У дисертації використано неопубліковані матеріали ІР НБУВ. Зокрема, фонд 312 – «Колекція рукописів бібліотеки Києво-Софійського собору», фонд XVIII «Колекція рукописів бібліотеки Київського університету Св. Володимира», фонд 160 «Київська духовна академія», фонд 5 «Архів Одеського товариства історії і старожитностей», фонд 225 «Особовий архівний фонд М. І. Петрова». Дисертантом також використано особисті архівні фонди ВР ЛННБУ ім. В. Стефаніка.

Важливими першоджерелами вивчення впливу Петра Могили на духовне і суспільне життя України першої половини XVII ст. є актові документи й матеріали із «Актов исторических, собранных и изданных Археографическою комиссиею», «Памятников, изданных временной Комиссиею для разбора древних актов», «Архива Юго-Западной России», а також «Актов, относящихся к делу о подчинении Киевской митрополии Московскому патриархату». Це, в основному, документи, що характеризують становище українського народу і православної церкви в часи митрополита Київського, Галицького і всієї Русі Петра Могили.

Винятково важливими джерелами є безпосередньо богословські праці Петра Могили. Із них найважливішими є «Службник», «Хрест Христа Спасителя», «Анфологійон», «Евхологійон», «Требник Петра Могили», а також численні полемічні твори і проповіді. За ініціативи та за активної участі Петра Могили групою київських письменників був написаний один із кращих творів української полемічної літератури XVII ст. – трактат «Літос альбо Камінь...». Найбільшу славу Петру Могилі принесла праця «Православне ісповідання віри», «Катехізис». Серед філософсько-полемічної літератури значне місце посідає твір Петра Могили «Літос», що мав літургічну цінність й захищав православну церкву України від католицьких й уніатських апологетів.

Значну наукову цінність становлять історико-літературні твори сподвижників митрополита, таких, як: І. Трофимовича-Козловського, С. Косова, Й. Борецького, С. Почаського, Й. Кононовича-Горбацького та інших, діяльність яких сприяла подоланню кризи у православній церкві, згуртуванню українського суспільства тощо. Ці матеріали мають важливе значення для з'ясування

світоглядних позицій Петра Могили, визначення й уточнення окремих фактів його життя та багатогранної діяльності у реформуванні церкви й освіти.

У процесі дослідження теми автор використав низку часописів, у тому числі «Труди Київської духовної академії», «Пам'ять століть», «Православний вісник» та інші. Дослідження жанрового аспекту архівної періодики: статей, нарисів, оглядів, звітів, листів, хронік, зведень тощо дозволяє висвітлити окремі аспекти духовного і суспільного життя України першої половини XVII ст., становлення й розвиток православної церкви, з'ясування її ролі в національно-духовному утвердженні українського суспільства означеного періоду, а відтак і самого Петра Могили.

Сучасний стан української історіографії характеризується переходом від ідеологічно ангажованої й політизованої історичної концепції до нових теоретико-методологічних конструкцій, в основі яких лежать більш адекватні уявлення про природу історичних знань. Нового поштовху отримали наукові пошуки, що визначаються широким спектром проблемних зацікавлень та охоплюють кінець XVI – першу половину XVII ст. Таким чином, значна кількість виявлених матеріалів й документів уперше введена у науковий обіг. Комплексне їх використання із залученням архівних даних, друкованих й неопублікованих джерел сприяло досягненню поставленої мети.

У другому розділі «Формування Петра Могили як особистості, релігійно-освітнього і суспільного діяча» досліджено процес становлення одного з найосвіченіших постатей в історії православної церкви, релігійно-освітнього та суспільного діяча, талановитого реформатора, письменника, філософа, організатора і фундатора першої вищої школи – Києво-Могилянської академії.

Формування Петра Могили як особистості, релігійно-освітнього і суспільного діяча проходило у складних соціально-економічних і суспільно-політичних умовах першої половини XVII ст. і стало важливим періодом розвитку українського відродження. Митрополит зумів поєднати суспільні та релігійні інтереси на користь православної церкви і українському народові. Здобувши серйозну світську, а згодом й релігійну освіту, Петро Могила був належно сформований для того, щоб не тільки стати одним з найвизначніших організаторів і реформаторів релігійно-церковної сфери, але й безпосередньо брав участь у духовному і суспільному житті України XVII ст.

Достеменно невідомо, що саме змусило Петра Могила промінати блискучу світську кар'єру, що чекала на нього, на становище православного ченця. Від цього часу починається новий період його життя і діяльності – період служіння православної церкві й українському народові. Багато видатних осіб того часу обирали цей шлях, розчарувавшись у світському житті, вважаючи чернечий статус найдоцільнішим і найдієвішим у досягненні політичних, ідеологічних, просвітницьких та релігійних цілей. Він заздалегідь готував себе до духовного покликання, позаяк

на той час як світська, так і релігійна освіта, виступали ознакою освіченості представників тогочасного вищого суспільства. Під впливом київського митрополита Іова Борецького відбулося формування Петра Могили як особистості, суспільного і релігійного діяча. Після 30 років закінчився перший період його життя, який можна назвати молдавсько-польським, а з його переїздом до Києва розпочався український період діяльності митрополита православної церкви і України.

Перехід зі світського у чернечий стан був причиною різних інтерпретацій і оцінок його особи та ставлення до нього ченців Києво-Печерської лаври. Титулована особа, виходець з князівського роду, не міг довго залишатися звичайним православним ченцем, тому, відмовившись від світської кар'єри, Петро Могила свідомо обрав цей шлях, розуміючи, що і у релігійно-церковній сфері його також чекала висока духовна посада.

У тридцятирічному віці обрання на таку високу церковну посаду здійснювалося чи не вперше. Очевидно, цьому сприяло декілька причин: підтримка І. Борецького і впливових шляхетських сімей, які сповідували православну віру, також особисте багатство Петра Могили, яке вселяло певні надії для матеріальної підтримки православної церкви.

Ставши архимандритом Києво-Печерської лаври, Петро Могила прагнув заснувати школу при монастирі з тим, щоб повністю контролювати її, наслідуючи західноєвропейські освітні традиції з метою підготовки освічених священиків, які б змогли конкурувати з римо-католиками. Тогочасне українське суспільство виявилось морально не готове до сприйняття освітніх новацій Петра Могили, що й призвело до незадоволення значної частини населення Києва, козаків і пов'язаного з ним духовенства.

Роль митрополита у становленні освіти в Україні першої половини XVII ст. полягала у тому, що він реформував тогочасну православну школу, виходячи як з національних освітніх традицій, так і запозичень з європейських університетів, що призвело до зміцнення східного обряду за рахунок нововведень у церковному і освітньому аспекті.

Петро Могила намагався поєднати українську православну богословську освіту з кращими досягненнями тогочасної західноєвропейської вищої школи, зберігаючи національну освітню традицію, започатковану ще у часи Київської Русі і враховуючи сучасні йому освітні тенденції та новації. Характерною особливістю цього синтезу була наявність у ньому як творчих елементів, так і механічного взаємопроникнення і запозичення.

Під тиском Київського братства, від імені якого виступали українські шляхтичі Київщини, духівництво на чолі з митрополитом І. Копинським та запорозькими козаками, Петро Могила змушений був погодитися на об'єднання лаврської і братської шкіл з метою зміцнення православної освіти. Ідучи на компроміс, братство визнало його фундатором школи і погодилося

підпорядкуватися йому, що дало йому змогу, як покровителю навчального закладу, визначати характер і зміст освітнього процесу об'єднаної школи, втілювати у життя власні освітні ідеї.

Стабільність існування Києво-Могилянського колегіуму забезпечували значні кошти, що їх Петро Могила заповів Києво-Братському Богоявленському монастиреві спеціально на утримання колегіуму. Хоча мова викладання була латинська за формою і основним змістом вона мало відрізнялася від католицьких і протестантських шкіл того часу, в ній підтримувалася греко-слов'янська традиція літургічної практики.

Очолюючи Київську митрополію, Петро Могила запровадив низку нововведень, що внутрішньо зміцнили її. Вони, в основному, ґрунтувалися на таких двох важливих принципах, як зміцнення внутрішньоцерковної дисципліни і виховання нового покоління освічених і авторитетних церковнослужителів, здатних виконувати покладені на них завдання в умовах культурно-ідеологічного протистояння з римо-католиками.

У третьому розділі «Розробка Петром Могилою основ теологічного вчення» проаналізовано його світоглядно-філософські погляди, еклезіологічну концепцію та доктринальне вчення про релігійне взаєморозуміння. Світоглядно-філософські погляди митрополита тісно поєднувалися з актуальними питаннями не лише теологічного та релігійно-церковного характеру, а й з соціально-економічними та культурним життям українського народу. Було б нераціонально трактувати його світоглядні погляди як щось замкнуте у собі, повернуте виключно у внутрішній світ його духовного єства, відірване від національного буття українського народу. Петро Могила належав до тих мислителів, які вперше в українській культурі висунули принцип любові, що був засадничим щодо усієї системи його філософсько-теологічних роздумів у тому розумінні, що трактувався ним як принцип Бога, світобудови і людини. Його поняття любові не є лише абстрактним богословським принципом, а стосується буття суспільства, людських особистостей, народів, людства загалом. Передусім цей принцип дотичний до соціально-політичних культурно-історичних умов життя тогочасної України.

Петро Могила один з перших в Україні мислителів, які не лише вдавалися до філософських міркувань. З одного боку, він вбачав основну опору українського народу в православної церкві. З іншого боку, у його світоглядно-філософських поглядах прослідковується надія на злагоду суспільних станів, конфесійну толерантність, духовну єдність українського народу, яка дасть йому можливість усвідомити суспільні інтереси та потреби у подальшому.

Еклезіологічна концепція київського митрополита позитивно впливала на становлення української духовної еліти. Петро Могила належав до тих нечисленних богословів і мислителів, які, розбудовуючи підвалини еклезіологічної концепції теологічної науки, розуміли необхідність присутності релігійного чинника в українському середовищі.

На той час православна церква була автономією, але насправді мала статус автокефалії з необмеженими правами, позаяк підпорядкованість Константинопольському Патріарху була провізорична, хіба що через проголошення імені патріарха під час богослужіння. Сучасне розуміння не відповідає устрою стародавньої неподіленої Церкви. Необхідно зауважити, що не автокефальність, а місцева єдність була основною вимогою православної еkleзіології.

Петро Могила прийшов до висновку, що питання єдності Церков потрібно залишити богословам. Це оригінальне твердження, безперечно, мало на меті досягнення єдності, незважаючи на розбіжності. Однак варто усвідомлювати, що церковна єдність віри в Бога – це не тільки результат праці самовідданих діячів, таких, як Петро Могила, але й пошук істини, що досягається шляхом переговорів і компромісів. Доктрина вчення київського митрополита ґрунтується на необхідності шляхом взаєморозуміння, взаємоповаги і компромісів, досягнутих при Божій допомозі певної єдності усіх християнських конфесій.

Київський митрополит використовував у своїй праці західні напрацювання, що зовсім не підривало цінностей, закладених ним церковних заповідей. Він послуговувався постановами Лаодикійського собору (343 – 381 рр.), що було відображенням догматичної традиції Східної Церкви. Зібрані ним духовні традиції Східної і Західної Церков, написані доступною мовою, позитивно вплинули на формування взаємин між Церквою та суспільством. Проект єднання Церков П. Могили і А. Кисіля позитивно сприйняли як православні, так і уніати, оскільки він реально і практично наближав розв'язання складної церковної проблеми, що виникла ще у кінці XVI ст. Його також позитивно сприймали у Римі, адже це давало змогу пошуку діалогу між Заходом і Сходом. Незважаючи на несприятливі церковно-релігійні й суспільно-політичні умови, Петро Могила не відкладав проблеми єднання Церков до кращих часів, оскільки він вважав, що справа єдності Христової Церкви стосується усіх християн в усі періоди їхнього життя, тому він і докладав усіх зусиль для того, щоб цей проект практично реалізувати. Заради цього він відмовляється навіть від особистої користі й патріаршого достоїнства.

Діяльність Петра Могили у сфері релігійного порозуміння Східної і Західної Церков стала періодом значних досягнень, завдяки яким його духовна спадщина зберігає актуальність до сьогодення. Доктрина вчення київського митрополита ґрунтується на необхідності шляхом взаєморозуміння, взаємоповаги і компромісів досягнути при Божій допомозі певної єдності усіх християнських конфесій.

Петро Могила бачив Помісну церкву не частиною Західної, а самостійною, самоуправною структурою, що має з Римом і Константинополем єдність у вірі та патріархальний устрій. Його не влаштував принцип перехідної моделі не лише у вирішенні богословських питань, але й шляхів об'єднання Церков. Він вважав, що для того, щоб Церква мала право на прийняття незалежних рішень, вона мусить бути самоуправною, а коли вона буде структурним підрозділом іншої Церкви,

то її рішення не можна вважати легітимними без згоди її вищої владної інстанції. Тому першочергове завдання полягало у створенні патріархату, незалежного від Риму і Константинополя.

У четвертому розділі «Роль П. Могили у створенні духовних і освітніх засад національної ідентичності» проаналізовано формування могилянської освітньо-педагогічної системи, його літературну спадщину та основні тенденції концептуального і світоглядного протистояння П. Могили та І. Копинського у формуванні української ідентичності.

Починаючи з 20-х років XVII ст., політичним, культурним та освітнім центром України стає Київ. Саме у цей час рівень науки та освіти в Україні почав різко знижуватися. Скоротились обсяги книгодрукування, ліквідовано чимало шкіл, а частину переведено на польську мову викладання. Значна кількість представників української шляхти переходила в унію й католицизм, щоб зберегти майно, посади, привілеї тощо. У досліджуваній період уніатська церква була слабкою, єдиною освіченою національною силою залишалася православна церква.

Петро Могила прагнув докорінно змінити ту систему освіти, що практикувалася до того часу в українських школах Речі Посполитої. Спостерігаючи за ходом боротьби з польською католицькою ідеологією, він прийшов до думки, що для більшого успіху, спрямованого на захист підвалин українського культурно-релігійного життя, необхідно запозичити й адаптувати до православної освіти – основи західноєвропейської й польської католицької науки. Для практичної реалізації цього задуму він вирішив створити в Україні таку школу, що, залишаючись православною, надавала б освіту за зразками і програмами польських католицьких колегій.

У таких складних суспільно-політичних умовах Петро Могила розпочав з найголовнішого – фундаментальної освіти. Формування могилянської освітньо-педагогічної системи супроводжувалося боротьбою православ'я та католицизму в Україні. Історична доба, в яку визрівали передумови створення національної освіти, справила значний вплив на зміст і характер педагогічного виховання в Україні. Утиски й несправедливість щодо православних, занепад культури закликали до протидії освіченістю, а не войовничістю чи нетерпимістю.

П. Могила приділяв значну увагу проблемі свідомого навчання. Він створював сприятливі умови для підготовки високоосвічених фахівців, а також прагнув поєднати у навчальному процесі основи православного благочестя й національної свідомості, бо лише такі випускники могли стати на захист свого народу й релігійності. Для такої благородної мети він залучав православну мораль, історію, літературу й мистецтво, усвідомлюючи, що гідно представляти православ'я в християнському світі зможе лише високоосвічене духовенство. Митрополит закликав молодь розмірковувати і розуміти, а не механічно засвоювати наукові, релігійні, та морально-етичні істини, сприяти поширенню освіти серед широких верств українського народу.

Становлення моголянської освітньо-педагогічної системи дало про себе знати ще за життя Петра Могили. Найголовнішим наслідком його діянь було те, що колегія стала дійсно національною вищою школою не для вибраних, а для усіх бажаючих, здібних досягнути навчальні предмети. Для цього він опікувався науковим, моральним й релігійним спрямуванням викладання і виховання, забезпечував колегію матеріально, витрачаючи на це значні особисті кошти

Праця Петра Могили у реформуванні православної церкви скеровувалася на захист православ'я. У цьому контексті важливе місце посідали літературні твори, видані друкарнею Києво-Печерської лаври, у яких знайшли місце як світоглядні парадигми первісного християнства, так і прогресивні гуманістично-ренесансі ідеї Заходу.

З метою церковного єднання Петро Могила пропонував провести спільну конференцію на державному рівні, а не тільки церковний синод, щоб уникнути перешкод з боку Риму та уможливити широку участь в ній усіх зацікавлених осіб. На ній мали б бути вирішені такі актуальні питання, як обговорення на повітовому сеймі і вибір делегатів, розгляд питання у державному сеймі окремо для духовенства та мирян, проведення спільного з'їзду і підготовка відповідного законодавства.

Літературна спадщина митрополита виступала основою суспільного життя, зберегла самобутність, християнську єдність й призвела до самоствердження українського етносу. Творчість київського митрополита є зразковим орієнтиром пошуку церковної і суспільної злагоди й гармонії, що ґрунтувалася на засадах християнської любові і поваги до людської особистості.

Події початку XVII ст. виносять на Київський престол дві сильні, але непримиренні церковні й культурно-освітні особистості: П. Могила й І. Копинського. Протистояння двох київських митрополитів свідчило про глибоку кризу і занепад православної церкви, тиск сусідніх держав, що й призвело до втрати не лише її авторитету, але й підпорядкування Московському Патріархату.

У п'ятому розділі «Релігійно-культурницька діяльність» досліджено організацію церковного життя, реформування православ'я та ідею заснування Київського Патріархату. Організація внутрішнього церковного життя і реформування православ'я сприяла постійному нагляду за дисципліною серед духовенства, порядком богослужінь, обов'язкового проголошення священниками виховних проповідей серед парафіян у неділю і свята, запровадження богослужінь українською мовою замість церковнослов'янської, обмеженню права магнатів втручатися у церковні справи на території своїх маєтків.

Польська влада забороняла будівництво нових і відновлення колишніх православних храмів, тому Петро Могила докладав значних зусиль для того, щоб їх відновити. Маючи прибутки з Михайлівського, Пустинно-Микільського монастирів, Печерської лаври, митрополит поновив та перебудував храми – Софійський, Василівський, Спаса на Берестові та низку інших. Окрім

релігійно-церковної праці, Петро Могила приділяв належне місце і художньо-мистецькій ренесансній культурі. Митрополит багато зробив для повернення православним їхніх святинь.

Усвідомлюючи складність ситуації, у якій опинилася православна церква, представники вищого духовенства намагалися оновити церковне життя, підвищити культурно-освітній рівень підготовки православних священників. Найважливішим у цій масштабній політиці було реформування церковно-адміністративного життя духовенства, яке на той час перебувало у занепаді і повній ізоляції від прогресивних ідей епохи.

Передусім Петро Могила скерував усі свої зусилля на боротьбу з порушенням церковних канонів, запровадив сувору дисципліну серед священників і монахів, які вступали у духовний сан і посідали церковні посади. Суттю реформи був нагляд за канонічною діяльністю священнослужителів, вдосконалення контролю над загальним станом церковно-релігійного життя, створення церковного суду, проведення регулярних єпархіальних соборів і встановлення дружніх стосунків з єпископами, братствами, світськими патронами.

Заслуга митрополита полягала у тому, що він зумів адаптувати до православного середовища здобутки католицького Заходу і західної науки та поєднати їх з надбанням власне київської традиції. Митрополит намагався відродити в Україні не лише православну церкву, а об'єднати її з уніатською і утворити Київський Патріархат.

Петро Могила бажав з'єднання Церков не тільки з огляду на поширення у православній церкві ересей, але головним чином, тому, що поділ суперечив самій її природі. Його заслуга полягала у тому, що він зумів осмислити ці об'єднавчі процеси і через реформи підняти на високий рівень церковно-релігійне життя. Йому вдалося не тільки вивести православну церкву з кризи, але й зміцнити її, підготувати до отримання патріаршого статусу.

Митрополит усвідомлював, що становищем православної церкви спекулювала як Варшава, так і Москва. Вихід він бачив у тому, щоб вона не підлягала ні польському королеві, ні Московському чи Константинопольському Патріархам, а мала б патріархат у Києві. Для того, щоб ця ідея знайшла підтримку серед духовенства і мирян, необхідно було провести підготовку серед українського населення, розвивати освіту і культуру, орієнтуючись на західноєвропейські зразки.

Однак негативна позиція Римського престолу щодо «нovoї універсальної унії» із утворенням КП з ініціативи П. Могили і А. Кисіля, а також внутрішній неспокій серед українського населення у зв'язку з поширенням чуток про плани польського короля Владислава IV Вази об'єднати православних та уніатів під зверхністю Папи римського з висуненням кандидатури Петра Могили на патріарший престол і протидія запорізького козацтва, зруйнували ці напрацювання і власне ідею міжконфесійної єдності.

У **Висновках** доведено, що Петро Могила відіграв важливу роль у розвитку української духовної культури. Він був однією з найвизначніших постатей в історії православної церкви в

Україні. Формування митрополита як особистості, релігійно-освітнього і суспільного діяча проходило у складних соціально-економічних і суспільно-політичних умовах першої половини XVII ст. і стало важливим періодом розвитку українського відродження. Він зумів поєднати суспільні та релігійні інтереси на користь православної церкви і українському народові.

Найважливіше на що звернув увагу Петро Могила у становленні богословської освіти – це потреба в уніфікації літургії та богословських текстів. Намагаючись розв'язати назрілу проблему, митрополит провів масштабну редакційну працю щодо відбору слов'янських і грецьких текстів, доповнивши їх перекладами з латини, частину текстів склав самостійно.

Важливим для митрополита було з'ясування питання майбутньої унії. У цьому питанні він обґрунтовує необхідність єдності Церкви. Необхідним елементом в концепції Церкви є питання еkleзіологічних меж, що пов'язувалися з проблемою автокефалії, автономії та питанням примату Папи римського.

Роль Петра Могили у становленні богословської освіти в Україні полягала у тому, що він реформував тогочасну православну школу, виходячи як з національних освітніх традицій, так і запозичень з європейських університетів, що призвело до зміцнення східного обряду за рахунок нововведень у церковному і освітньому аспекті.

Духовно-культурна спадщина митрополита дала потужний поштовх до відродження православної церкви, мала велике значення для подальшого розвитку релігії, науки, культури та освіти. Він підніс православну церкву до небувалого культурного розвитку і духовного процвітання. На закладених ним підвалинах з'явилася культурно-історична епоха, яку справедливо називають «Могилянською».

Петро Могила – знакова фігура українського ренесансу, перед яким постали актуальні питання буття поневоленої нації. Їх тогочасне формулювання і висвітлення зумовлювалися реальними потребами змін у церковному житті, які з необхідністю постали перед Церквою на межі століть: її організаційне зміцнення, упорядкування богослужбової практики, підняття українських духовних шкіл до європейського рівня, видання релігійних книг тогочасною українською книжною мовою, побудова і реставрація православних святинь, відновлення монастирського життя, нормалізація взаємин православної ієрархії з братствами. Завдяки його реформам утвердився авторитет православної церкви.

У нинішній час, внаслідок відомих історичних умов, що призвели до занепаду духовності, вивчення діяльності впливу митрополита Петра Могили на духовне і суспільне життя в Україні першої половини XVII ст. сприятиме відродженню українських духовних традицій, розвитку релігійної обрядовості, піднесенню християнської віри, зростанню освіти і моральних цінностей українського народу.

Основні положення дисертації викладені у таких публікаціях:

Монографії

1. Погорецький В. Українська духовна культура і Петро Могила / В. Погорецький. – Тернопіль: Підручники і посібники, 2009. – 160 с.
2. Погорецький В. История философии экклезиологии / В. Погорецкий. – Тернополь: ТАЙП, 2011. – 524 с.

Статті у фахових виданнях

3. Погорецький Василь. Філософсько-теологічне вчення Петра Могили / В. Погорецький // Університет. – 2010. – № 4. – С. 102 – 108.
4. Погорецький Василь. Історико-літературознавчі, духовні та творчі аспекти в діяльності київського і галицького митрополита Петра Могили у самоствердженні української нації / В. Погорецький // Україна-Європа-Світ: Міжнародний збірник наукових праць. Серія: Історія, міжнародні відносини / Гол. ред. Л. М. Алексієвець. – 2010. – Вип. 4. – С. 158 – 168.
5. Погорецький Василь. Петро Могила у національно-духовному житті України: історіографія проблеми / В. Погорецький // Україна-Європа-Світ: Міжнародний збірник наукових праць. Серія: Історія, міжнародні відносини / Гол. ред. Л. М. Алексієвець. – 2010. – Вип. 5. – Частина 1. – С. 273 – 282.
6. Погорецький Василь. Історіографічні та джерелознавчі оцінки висвітлення ролі Петра Могили у національно-духовному житті України XVII ст. / В. Погорецький // Україна-Європа-Світ: Міжнародний збірник наукових праць. Серія: Історія, міжнародні відносини / Гол. ред. Л. М. Алексієвець. – 2011. – Вип. 6 – 7. – С. 293 – 307.

Статті, які додатково відображають результати дослідження

7. Погорецький Василь. Роль митрополита Петра Могили у розвитку української духовної культури / В. Погорецький // Україна-Європа-Світ: Міжнародний збірник наукових праць. Серія: Історія, міжнародні відносини / Гол. ред. Л. М. Алексієвець. – 2009. – Вип. 2. – С. 197 – 205.
8. Погорецький Василь. Концептуальна і світоглядна боротьба Київських митрополитів Петра Могили та Ісаї Копинського в контексті відродження української державності / В. Погорецький // Україна-Європа-Світ: Міжнародний збірник наукових праць. Серія: Історія, міжнародні відносини / Гол. ред. Л. М. Алексієвець. – 2009. – Вип. 3. – С. 159 – 165.

АНОТАЦІЯ

Погорецький В. А. Петро Могила у духовному та суспільному житті України (1596 – 1647 рр.). – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата історичних наук за спеціальністю 07.00.01 – історія України. – Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка, Тернопіль, 2012.

У дисертації комплексно й всебічно досліджено роль і місце Петра Могили у духовному і суспільному житті України (1596 – 1647 рр.), зміцненні православ'я, систематизації освіти, моральності, дисципліни, організації кліру, розробленні єдиних правил церковного життя, догматичного вчення, яке є надзвичайно важливими, адже саме завдяки його релігійно-освітнім та церковно-богословським новаціям українська культура і православна церква зміцнилися за рахунок нововведень як у церковному, так і освітньому аспекті.

Доведено, що діяльність Петра Могили виступала складовою частиною церковно-релігійного і культурно-освітнього поступу, сприяла консолідації українців, захисту православ'я, збереження й розвитку рідної мови у богослужбовій практиці, запозичення західних новацій у органічному поєднанні з вітчизняними традиціями в освітній сфері.

Ключові слова: Україна, Петро Могила, митрополит, Київська колегія, Київська митрополія, Київський Патріархат, духовне і суспільне життя, реформування, братства.

АННОТАЦИЯ

Погорецкий В. А. Петр Могила в духовной и общественной жизни Украины (1596 – 1647 гг.). – На правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата исторических наук по специальности 07.00.01 – история Украины. – Тернопольский национальный педагогический университет имени Владимира Гнатюка, Тернополь, 2012.

В диссертации комплексно и всесторонне исследованы роль и место Петра Могилы в духовной и общественной жизни Украины (1596 – 1647 гг.), укреплении православия, систематизации образования, нравственности, дисциплины, организации клира, разработке единых правил церковной жизни, догматического учения, которые являются чрезвычайно важными, ведь именно благодаря его религиозно-образовательным и церковно-богословским новациям украинская культура и православная церковь укрепились за счет нововведений как в церковном, так и образовательном аспекте.

Доказано, что деятельность Петра Могилы выступала движущей силой и составной частью церковно-религиозного и культурно-образовательного развития, способствовала консолидации украинцев, защите православия, сохранения и развития родного языка в богослужебной практике,

заимствовании западных новаций в органическом сочетании с отечественными традициями в образовательной сфере.

Ключевые слова: Украина, Петр Могила, митрополит, Киевская коллегия, Киевская митрополия, Киевский Патриархат, духовная и общественная жизнь, реформирование, братства.

SUMMARY

Pogoretsky V. A. Peter Mohyla in the spiritual and social life of Ukraine (1596 – 1647). – On the manuscript.

Thesis for the degree of candidate of historical sciences, specialty 07.00.01 – history of Ukraine. – Ternopil National Pedagogical University named after Volodymyr Hnatiuk, Ternopil, 2012.

The thesis comprehensively and thoroughly investigated the role and place of Peter Mohyla in the spiritual and social life of Ukraine (1596 – 1647), strengthening of Orthodoxy, systematization of education, morality, discipline, organization of clergy, the development of uniform rules of ecclesiastical life, dogmatic teaching is extremely important, as due to his religious education and church-theological innovations, national culture and the Orthodox Church strengthened by innovations in church and educational aspect.

Investigated the activities of Peter Mohyla performed part of the church and religious, cultural and educational progress, helped consolidate Ukrainian, Orthodox protection, preservation and development of native language in liturgical practice, borrowing Western innovations in organic combination with national traditions in education.

The role of P. Mohyla in the development of theological education in Ukraine was the fact that he reformed at that time the Orthodox school, based on a national educational traditions, as well as borrowing from European universities, which led to the strengthening of the Eastern rite through innovations in church and educational aspect.

Made a significant contribution to the Metropolitan for the formation and development of ecclesiological and ecumenical science, which in the Orthodox and Uniate Church and were not sufficiently developed. That is why the study of his theological teaching is very important for the revival and development of the ecumenical movement in Ukraine based on the ecclesiological science for the full unity of Ukrainian churches and building of Ukrainian statehood in recent times the history of Ukraine.

Mr. Mohyla – a significant figure of Ukrainian renaissance, before which stood issues of being enslaved nation. Their formulation of the time and coverage of the real needs of conditioned changes in church life, which of necessity facing the Church at the turn of the century: its organizational strengthening, regulating liturgical practice, raising the Ukrainian religious schools to the European level, publication of religious books portrait of contemporary Ukrainian language, the construction and restoration Orthodox shrines, the restoration of monastic life, the normalization of relations between the

Orthodox hierarchy of the Brotherhood. Through his reforms affirmed the authority of the Orthodox Church.

Taking over responsibility for the fate of the Orthodox Church, Mr. Mohyla was aware of the mission, which she played in the life of the Ukrainian people. While the Orthodox Church, under a certain look, was synonymous with the Ukrainians. However, P. Mohyla knew and weaknesses of the Church and the difficulties that awaited him. He wanted to raise it from decay and modernized. This was necessary to hold a series of fundamental reforms. In addition, it was necessary to first restore the moral force and change the organizational structure of the Orthodox Church. As a professional organizer, he knew that the strength of the institution depends on the quality of personnel: monks, priests and bishops. So it is with them, Mr. Mohyla launched and successfully completed its reforms.

In difficult times for the Orthodox Church, Metropolitan was one of its real defenders, intervened in various conflicts, adversaries called for reconciliation, always acted as an intermediary between the warring parties. As a wise and farsighted political, religious and cultural figure Mr. Mohyla made significant innovations in the progressive protection of Ukrainian culture, did much to strengthen the Orthodox Church.

Great educator is not limited to holding only church reform. Thanks taken by him during the 1633 – 1647 biennium education reform, school system was rebuilt for samples Jesuit colleges. Spacecraft operated by the standards and requirements of the European educational system, and although it had its own characteristics that were determined by historical conditions, and national educational standards. Mr. Mohyla simultaneously concerned about the proper morale of the younger generation. For this purpose he wrote in 1636 instructive work entitled «Anfolohiya», which gave young people the religious and moral instruction.

The last work of Mr. Mohyla – «Spiritual Testament» (1647) is an evidence of his selfless sacrifice, high spirituality and samoposvyaty a Ukrainian spiritual culture and education. Dying, he summarized it done, thought about it created board, which bequeathed all his property, and asked only for themselves, to pray for him after his death.

Spiritual and Cultural Heritage Mr. Mohyla gave a strong impetus to the revival of Orthodox tservy, was of great importance for further development of religion, science, culture and education. He lifted the Orthodox Church to unprecedented cultural development and spiritual prosperity. At its foundation was laid of cultural and historical era, which is rightly called «Mohyla». The merit of Mr. Mohyla was that he was able to adapt to the environmental achievements of the Orthodox Catholic West and Western science and combine them with their own heritage Kyivan tradition.

At the present time, due to the known historical conditions that led to the impoverishment of true spirituality, study of the impact of Metropolitan Peter Mohyla on the spiritual and social life in Ukraine the first half of XVII century. contribute to the revival of Ukrainian spiritual traditions of religious rituals,

the rise of the Christian faith, the growth of education and moral values of the Ukrainian people. His life and work are an example of selfless work of Ukrainian spiritual culture, a symbol of its revival.

Key words: Ukraine, Peter Mohyla, Metropolitan of Kyiv Board, Kyiv Metropolis, Kyiv Patriarchate, the spiritual and social life, reform the Brotherhood.

Підписано до друку 9.02.2012 р. Формат 60x90/16.
Папір друк. Друк офсетний.
Ум. друк. арк. 0,9. Обл.-вид. арк. 0,9.
Наклад 100 прим. Зам. № 03/12/36

Віддруковано у видавничому центрі “Вектор”
46018, м. Тернопіль, вул. Кривоноса, 2-Б,
Тел. 8 (0352) 40-08-12
8 (0352) 40-00-63

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до державного реєстру видавців,
виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції
серія ТР №33 від 06 грудня 2007р.
СПД Созанський А. М.